

ΟΔΗΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΧΑΡΤΗ

ΟΙ ΧΑΡΤΕΣ

Χάρτες

οποιαδήποτε μορφή γεωγραφικής αποτύπωσης

Τα είδη των χαρτών

Οι χάρτες αποτελούν χαρακτηριστικό και διακριτό είδος οπτικών πηγών. Τόσο όμως ο τρόπος δημιουργίας τους, όσο και ο τρόπος διδακτικής αξιοποίησής τους θέτουν παραμέτρους που υποχρεώνουν να εξετασθούν ως ξεχωριστή κατηγορία. Στους χάρτες κατατάσσονται όλες οι μορφές γεωγραφικής αποτύπωσης της χωρικής διάστασης, αλληλένδετης με τη χρονική για την κατανόηση του παρελθόντος. Διάφορα είδη χαρτών στην παραδοσιακή αλλά και στην ψηφιακή τους εκδοχή προσδιορίζουν ιδιαίτερες μορφές και δράσεις των ανθρώπινων πράξεων στο παρελθόν, όπως χάρτες γεωφυσικοί, πολιτικοί, οικονομικοί, δημογραφικοί, τοπογραφικά, σχεδιαγράμματα, σκαριφήματα, άτλαντες, αλλά και ιδιαίτερες κατασκευές ιστορικού περιεχομένου.

Η φύση και οι δυνατότητες των χαρτών

Από πολύ νωρίς η χαρτογραφία υπήρξε μια δυναμική και ενδιαφέρουσα μορφή αποτύπωσης και επικοινωνίας του γεωγραφικού χώρου με άμεσες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές παραμέτρους. Οι χάρτες αποτέλεσαν πολυεπιστημονικές δημιουργίες και διαμόρφωσαν συγκεκριμένη μορφή κειμενικής δημιουργίας, με διακριτή γλώσσα και συντακτικό. Με την αξιοποίηση εικόνων, λέξεων, αριθμών, συμβόλων, εικονιδίων, οι χάρτες αποτελούν μια απλοποιημένη αποτύπωση του κόσμου για να παράσχουν ένα πλαίσιο για την κατανόησή του. Με τον τρόπο αυτό, οι χαρτογράφοι προτείνουν συγκεκριμένη προοπτική με επιλογές και αποκλεισμούς, καθιστώντας ορισμένες πτυχές του κόσμου σημαντικές, ενώ αγνοούν και περιθωριοποιούν άλλες. Οι χάρτες δεν είναι απλές προβολές του χώρου αλλά εμπεριέχουν συγκεκριμένες ιστορικές παραμέτρους που απηχούν τις αντιλήψεις, στάσεις και απόψεις της κάθε ιστορικής περιόδου, καθώς δεν αποτελούν απλές γραφικές απεικονίσεις του γεωγραφικού χώρου αλλά είναι διαμεσολαβημένες μορφές κειμένου.

Η διδακτική αξιοποίηση των χαρτών

Στη διδακτική της ιστορίας, η αξιοποίηση των χαρτών απαιτεί όχι μόνο την παρατήρησή τους αλλά και την ανάγνωσή τους. Η παρατήρησή τους σχετίζεται με μια πρώτη λειτουργία τους, αγνοεί το δημιουργό τους και διαμορφώνει στον παρατηρητή μια εντύπωση. Η ανάγνωσή τους συμπεριλαμβάνει τη σχέση της δημιουργίας με το δημιουργό καθώς και το χρήστη του ντοκουμέντου μέσα από τα ερωτήματα που θέτει σ' αυτό. Τα ερωτήματα αυτά σχετίζονται με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του χάρτη αλλά και το περιεχόμενό του. Η διερεύνηση του περιεχομένου αναφέρεται στην τοποθέτησή των χαρτών στον ιστορικό χρόνο και τόπο, στην αναζήτηση ιστορικών πληροφοριών σ' αυτά σε σχέση με το θέμα μελέτης, στη σύγκριση των ιστορικών πληροφοριών με άλλες ιστορικές πηγές, καθώς και στην υπέρβαση των συγκεκριμένων χαρτών και την εξαγωγή συμπερασμάτων.

Αναφορές

- Ρεπούση, Μ. & Τσιβάς, Α. (επιμ.). Από τα ίχνη στις μαρτυρίες. Η επεξεργασία των ιστορικών πηγών στο μάθημα της ιστορίας, Γράφημα, Θεσσαλονίκη 2011.
- Bolick, C. M. (2006). Teaching and Learning with Online Historical Maps, *Social Education* 70(3), p.133-137.
- Segall, A. (2003), Maps as Stories about the World, *Social Studies and the Young Learner* 16(1), 21-25.
- Smart, L. & Norton, M. (2003), ICT + Maps. A significant development for teachers of history, in Haydn T., Councell C. (eds.), *History, ICT and Learning in the Secondary School* (pp.152-175), London: RoutledgeFalmer.
- Stephens, D. (2002). Making Sense of Maps, *History Matters: The U.S. Survey Course on the Web*, <http://historymatters.gmu.edu/mse/maps/>
- Sweerts, E. & Cavanagh, M.-C. (2004). Plotting maps and mapping minds: what can maps tell us about the people who made them? *Teaching History* 116, 21-26.

ΟΔΗΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΧΑΡΤΗ

Α. Παρατηρώ: Ο χάρτης με μια ματιά

Ποιο είναι το είδος του χάρτη;	<ul style="list-style-type: none"> • χάρτης: γενικός, θεματικός, πολιτικός, γεωμορφολογικός, μετεωρολογικός, ιστορικός, αρχαιολογικός, αστικός, θρησκευτικός, οδικός, τουριστικός, παραγωγικός • τοπογραφικό • σχεδιάγραμμα • σκαρίφημα • άτλαντας
Ποιο είναι το θέμα του χάρτη;	
Τι ξεχωρίζω στον χάρτη;	<ul style="list-style-type: none"> • Πώς είναι οργανωμένος ο χάρτης; Υπάρχουν συνοδευτικά στοιχεία; • Ποια σημεία του χάρτη μου προκαλούν εντύπωση; • Σε ποια στοιχεία του χάρτη εστιάζω το βλέμμα μου και με ποια σειρά; • Ποιες είναι οι πρώτες σκέψεις μου παρατηρώντας τον χάρτη;

Β. Μελετώ: Μελετώ τον χάρτη

Μελετώ τα επιμέρους στοιχεία που εμφανίζονται ή εννοούνται από τον/την δημιουργό της πηγής	<ul style="list-style-type: none"> • Σημειώνω τον τίτλο και το θέμα του χάρτη. • Διακρίνω και σημειώνω την κλίμακα και τον προσανατολισμό του χάρτη. • Καταγράφω τα στοιχεία του συνοδευτικού υπομνήματος, εφόσον υπάρχει.
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Ποια είναι τα σύμβολα και τα χρώματα που χρησιμοποιούνται και για ποιο λόγο; • Σημειώνω το μέγεθος και το σχήμα του χάρτη. • Καταγράφω την περιοχή, την ιστορική εποχή και το ιδιαίτερο γεγονός (γεγονότα) στο οποίο αναφέρεται ο χάρτης. • Υπάρχουν συσχετίσεις με άλλες ιστορικές περιόδους ή τη σημερινή εποχή; Αν ναι, τις καταγράφω. • Υπάρχουν άγνωστοι ιστορικοί ή γεωγραφικοί όροι; Αν ναι, τους καταγράφω. • Αναφέρονται πρόσωπα, καταστάσεις, γεγονότα που είναι ασυνήθιστα, άγνωστα; Αν ναι, τα σημειώνω και αναζητώ στοιχεία γι' αυτά. • Ποια είναι τα υλικά κατασκευής του χάρτη; Είναι χειρόγραφη δημιουργία ή προϊόν μαζικής παραγωγής; • Σημειώνω αν υπάρχει λεζάντα, σημείωση ή άλλο ίχνος παρέμβασης στον αρχικό χάρτη. • Καταγράφω λεπτομέρειες (σύμβολα, σχέδια, εικόνες, λέξεις) που μου κινούν το ενδιαφέρον. • Καταγράφω τις σκέψεις μου και τα ερωτήματά μου καθώς μελετώ τον χάρτη.
Γ. Κατανόω: Κατανόω τον χάρτη	
Το ιστορικό πλαίσιο δημιουργίας του χάρτη	<ul style="list-style-type: none"> • Ποιος είναι ο δημιουργός του χάρτη; • Πού και πότε δημιουργήθηκε ο χάρτης; • Για ποιον λόγο δημιουργήθηκε ο χάρτης; • Σε ποιον/ποιους απευθυνόταν ο δημιουργός με τον συγκεκριμένο χάρτη; • Πώς διασώζεται ο χάρτης μέχρι σήμερα; • Πού βρίσκεται ο χάρτης; (προσωπικό /δημόσιο αρχείο, ιδιωτική συλλογή, μουσείο κτλ.)
Το ιστορικό πλαίσιο της εποχής	<ul style="list-style-type: none"> • Τι γνωρίζουμε για το ιστορικό πλαίσιο της εποχής στην οποία αναφέρεται ο χάρτης, ιδιαίτερα για ζητήματα που σχετίζονται με το θέμα της; • Τι είναι διαφορετικό και τι είναι ίδιο με τη σημερινή εποχή; • Τι γνωρίζουμε για το ιστορικό πλαίσιο της εποχής που δημιουργείται ο συγκεκριμένος χάρτης;
Ο ρόλος του δημιουργού του χάρτη	<ul style="list-style-type: none"> • Ποια είναι η σχέση του δημιουργού με το θέμα χάρτη; • Ποια στοιχεία του χάρτη προβάλλει ιδιαίτερα ο δημιουργός; • Ποια στοιχεία και δεδομένα αξιοποιεί ο δημιουργός του χάρτη; • Με ποιον τρόπο θέλει ο δημιουργός να εστιάσει ο θεατής στον χάρτη; • Ο δημιουργός του χάρτη, με τις επιλογές που κάνει, προσπαθεί να πείσει για κάτι; Αιτιολογώ την απάντησή μου. • Διακρίνω και σημειώνω στοιχεία μονομέρειας ή προκατάληψης του δημιουργού για το θέμα του χάρτη. • Σημειώνω παραλείψεις και κενά που δυσκολεύουν στην κατανόηση χάρτη. • Διακρίνω στοιχεία του χάρτη, τα οποία καταδεικνύουν τον σκοπό του δημιουργού που υπονοείται (υπόρρητος) και δεν εκφράζεται άμεσα; Αν ναι, τα καταγράφω.

- Σκέφτομαι και σημειώνω αν οι συνθήκες δημιουργίας του χάρτη επηρέασαν το περιεχόμενό του. Αν ναι, με ποιον τρόπο;

Δ. Αξιοποιώ: Αξιοποιώ τον χάρτη ως ιστορική πηγή

Αξιοποιώ την πηγή για την κατανόηση του ιστορικού θέματος και την απάντηση πιθανών ιστορικών ερωτημάτων

- Τι γνώριζα και τι περισσότερο έμαθα για το θέμα με την αξιοποίηση του συγκεκριμένου χάρτη; Αξιολογώ αυτά που έμαθα.
- Γνωρίζω διαφορετικές απόψεις/θέσεις για το θέμα του χάρτη; Αν ναι, αιτιολογώ τις διαφοροποιήσεις.
- Ποιες πληροφορίες αποκομίζω για τις στάσεις, τις αντιλήψεις, τις ιδέες, τις αξίες και τις απόψεις των ανθρώπων την εποχή δημιουργίας του χάρτη;
- Είναι αξιόπιστη ιστορική πηγή ο χάρτης για το θέμα μελέτης; Αιτιολογώ την απάντησή μου.
- Είναι χρήσιμη ιστορική πηγή ο χάρτης για το θέμα μελέτης; Αιτιολογώ την απάντησή μου.
- Με ποιον τρόπο μπορώ να αξιοποιήσω τον χάρτη;
- Εάν κάποιος σήμερα δημιουργούσε ένα χάρτη με το ίδιο θέμα, τι θα ήταν όμοιο και τι διαφορετικό;
- Περιγράφω τον χάρτη, χωρίς συναισθηματικές ή προσωπικές αξιολογικές κρίσεις, σε κάποιον που δεν τον έχει δει.
- Ποια άλλα τεκμήρια απαιτούνται για την κατανόηση του θέματος του χάρτη;
- Πού μπορώ να βρω επιπλέον πληροφορίες για τα στοιχεία που εμφανίζονται στον χάρτη;
- Επαληθεύω ή/και διαψεύδω στοιχεία του χάρτη αξιοποιώντας και άλλες ιστορικές πηγές για το θέμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ο οδηγός περιλαμβάνει στοιχεία και παραμέτρους ανάλογων διδακτικών προτάσεων:

- *National Archives and Records Administration:*
<https://www.archives.gov/education/lessons/worksheets/photo.html>
- *Teaching with Documents*, U.S. National Archives and Records Administration:
<https://www.archives.gov/education/lessons>
- *Teacher's Guides and Analysis Tool*, Library of Congress:
<http://www.loc.gov/teachers/usingprimarysources/guides.html>
- *History & Critical Thinking, A Handbook for Using Historical Documents to Improve Students' Thinking Skills in the Secondary Grades*, Wisconsin Historical Society Library-Archives Division:
www.wisconsinhistory.org
- *Learn to work like a historian*, The National Archives:
<http://www.nationalarchives.gov.uk/victorians/viewSection.aspx>
- *Thinking about History*, The Critical Thinking Consortium: <https://tc2.ca/en/creative-collaborative-critical-thinking/resources/thinking-about-history/>
- *Historical Questions to ask about Pictures and Artefacts*, Schools History Project:
<http://www.schoolshistoryproject.co.uk/historical-questions-to-ask-about-pictures-and-artefacts/>
- *Photo Detectives, Investigating photographs as historical sources*, The Scottish Fisheries Museum:
<http://www.scotfishmuseum.org/historic-photographs.php>

- *Crop it*, Teachinghistory.org: <http://teachinghistory.org/teaching-materials/teaching-guides/25697>
- *A language of photography*, PhotoPedagogy: <http://www.photopedagogy.com/graham-clark.html>
- *Making Sense of Documents*, History Matters: The U.S. Survey Course on the Web: <http://historymatters.gmu.edu/browse/makesense/>
- *Beyond the Bubble*, History Assessments of Thinking (HATs), Stanford History Education Group: <https://sheg.stanford.edu/history-assessments>
- *The Reading Like a Historian curriculum*, Stanford History Education Group: <https://sheg.stanford.edu/history-lessons>
- *Historical thinking matters*: <http://historicalthinkingmatters.org>
- *HERB*, American Social History Project/Center for Media and Learning at The Graduate Center, City University of New York: <https://herb.ashp.cuny.edu>
- Ρεπούση, Μ. Μαθήματα ιστορίας, Καστανιώτης, Αθήνα 2004
- Ρεπούση, Μ. & Τσιβάς, Α. (επιμ.). Από τα ίχνη στις μαρτυρίες. Η επεξεργασία των ιστορικών πηγών στο μάθημα της ιστορίας, Γράφημα, Θεσσαλονίκη 2011
- Τσιβάς, Α. Η χρήση και η αξιοποίηση των ιστορικών πηγών στο μάθημα της ιστορίας. Εκπαιδευτικό γλικό για την προσέγγιση του ελληνικού μεταναστευτικού ρεύματος προς τις Η.Π.Α. στο τέλος του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, Θεσσαλονίκη 2011